

Ewelina Drzewiecka

Ewa Wróblewska-Trochimiuk

Instytut Sławistyki
Polska Akademia Nauk

Niekonwencjonalne historie instytucji sławistycznych

W dniach 23–25 października 2014 roku w Pałacu Staszica w Warszawie odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa na temat „Niekonwencjonalne historie instytucji sławistycznych”. Towarzyszyła ona obchodom 60-lecia sławistyki w PAN i została zorganizowana we współpracy Instytutu Sławistyki Polskiej Akademii Nauk, Fundacji Sławistycznej oraz Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (Oddział w Warszawie). Realizację konferencji umożliwiło dofinansowanie ze strony Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Celem konferencji była z jednej strony prezentacja i popularyzacja wielowymiarowej i wieloaspektowej historii badań sławistycznych, z drugiej – umożliwienie krytycznej refleksji nad historią i dziedzictwem instytucji sławistycznych

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2014.

Publisher: Institute of Slavic Studies PAS & The Slavic Foundation
[Wydawca: Instytut Sławistyki PAN & Fundacja Sławistyczna]

w jak najszerszym ich rozumieniu tj. jako zbiorowości ludzi powiązanych wspólnym zadaniem, celem i wartościami (Malinowski, 1958). Organizatorzy pragnęli zainicjować poszukiwanie twórczego napięcia między „klasycznym” *status quo* slawistyki a koniecznością nowego samookreślenia, jaką narzuca badaczom ponowoczesność oraz wciąż zmieniający się przedmiot badań.

Podczas konferencji referaty wygłosiło 40 prelegentów, zarówno z Polski, jak i z Belgii, Bułgarii, Francji, Hiszpanii, Niemiec, Rosji, USA i Włoch. Wśród zaproszonych gości byli m.in. prof. Giorgio Ziffer (Prezydent Asocjacji Sławistów Włoskich, Uniwersytet w Udine), prof. Slavia Barlieva (Dyrektor Centrum Cyrylometodejskiego BAN, Sofia), prof. Raymond Detrez (Uniwersytet w Leuven), prof. Michał Masłowski (emerytowany profesor Uniwersytetu Sorbona), a także prof. Achim Rabus (Zastępca Dyrektora Centrum Studiów Polonoznawczych im. Aleksandra Brücknera, Halle/Jena), prof. Bjoern Hansen (Uniwersytet w Regensburgu), prof. Aleksander Naumow (Uniwersytet w Wenecji), prof. Bożena Zaboklicka (Uniwersytet w Barcelonie) oraz prof. Danuta Rytel-Schwarz i prof. Wolfgang Schwarz (Uniwersytet w Lipsku). Wśród polskich naukowców byli nie tylko slawiści, ale także etnologzy oraz historycy, zarówno z PAN, jak i krajowych ośrodków akademickich.

Instytut Sławistyki PAN reprezentowała obecna Dyrektor prof. Anna Engelking oraz dyrektorzy w poprzednich kadencjach: prof. Zbigniew Greń i prof. Grażyna Szwat-Gyłybowa. Wśród prelegentów znaleźli się tacy pracownicy Instytutu, jak prof. Violetta Koseska-Toszewa, prof. Małgorzata Korytkowska, prof. Ryszard Grzesik, dr Zofia Rudnik-Karwatowa, dr Dorota Leśniewska, dr hab. Anna Kotłowska, dr Wojciech Mądry, mgr Barbara Grunwald-Hajdasz. Nie zabrakło również spojrzenia młodych badaczy z polskich uniwersytetów, m.in. dr Anny Kobylińskiej, dra Macieja Falskiego, dra Adama F. Koli, dra Damiana Kubika oraz mgra Filipa Wróblewskiego.

Trzydniowe obrady odbywały się w siedmiu sekcjach tematycznych: *Slawistyka w „kryształowych pałacach” nauki*, *Slawistyka w uścisku polityki*, *Instytucje w poszukiwaniu konstytutywnych analogii*, *Praktyki słowiańskie i niesłowiańskie*, *Poszukiwanie instytucji i ich programów*, *Nauka uwikłana*, *Nonkonformiści, outsiderzy, osobowości*. *Poza schematami* oraz *Casus IS PAN*.

W sytuacji, kiedy nowe wymagania stawiane badaczom (w tym postulat interdyscyplinarności) *de facto* skutkują antropologizacją dziedziny, co budzi sprzeciw zwolenników twardych granic slawistyki, szczególnego znaczenia nabrała kwestia relacji slawistyki z różnymi dyscyplinami nauki, m.in. językoznawstwem (Marcin Głuszkowski), etnologią (Anna Engelking,

Iwona Kabzińska), literaturoznawstwem (Sylwia Siedlecka), historią (Ryszard Grzesik/Anna Kotłowska/Barbara Grunwald-Hajdasz, Galina Lebedeva). Rozważano również praźródła i źródła sławistyki (Maciej Falski, Ewa Siatkowska, Damian Kubik), wpływ słowianofilstwa na dydaktykę uniwersytecką i naukę (Ewa Siatkowska), zagadnienie wzajemności słowiańskiej nie tylko jako idei, ale również swoistej instytucji o charakterze politycznym (Anna Kobylińska). Wystąpienie Giorgio Ziffera przypomniało o roli badań nad językiem staro-cerkiewno-słowiańskim oraz o znaczeniu fundującej filologii słowiańską krytyce tekstu.

Wystąpienia te pozwoliły zaobserwować zmiany, dokonujące się w sposobach organizacji sławistyki od powstania pierwszych instytucji sławistycznych do dziś. Potwierdziły tym samym, że – zgodnie z intuicjami pomysłodawców spotkania – rzeczywiście nadszedł odpowiedni moment, aby rozpocząć proces przewartościowania dorobku, a zatem namysłu nad naukowym dziedzictwem, ale też nad ograniczeniami, przesądami, stereotypami generowanymi przez sławistyczne środowisko oraz na temat sławistycznego środowiska.

Zwrócono uwagę na znaczenie materiałów biograficznych, stanowiących potencjalny materiał do studiów nad dziejami poszczególnych dyscyplin (Iwona Kabzińska), akcentowano wpływ indywidualnych losów na powstawanie ośrodków prowadzących badania z zakresu sławistyki (Mirosław Filipowicz, Bożena Zaboklicka). Przedstawiono postaci zasłużone dla sławistyki, jak Antonina Obrębska-Jabłońska (Elżbieta Smułkowa), Jerzy Turonek (Helena Głogowska) czy Manfred Kridl (Adam F. Kola). W wystąpieniach odsłonięto także swoiste kulisy sławistycznych projektów naukowych (Małgorzata Korytkowska, Violetta Koseska-Toszewa, Filip Wróblewski, Wojciech Mądry, Ryszard Grzesik/Anna Kotłowska/Barbara Grunwald-Hajdasz, Zofia Rudnik-Karwatowa, Bogusław Zieliński) oraz polityczny, historyczny i ekonomiczny kontekst ich realizacji. W ten sposób wskazano na mechanizmy kształtowania się humanistyki, które nie zostały zapisane przez historię oficjalną, a także związek między warunkami powstawania wiedzy i jej wytworami. W konsekwencji uczestnicy konferencji na przykładzie sławistyki polskiej i zagranicznej przedstawili nowe i oryginalne spojrzenie na jawną i niejawną historię instytucji naukowych, zaakcentowali ogromną rolę historii mówionej jako źródła historii sławistyki, a także skierowali uwagę na aspekt personalny historii nauki. Wymowny okazał się w tym kontekście coraz wyraźniej akcentowany podczas obrad postulat zwrotu ku archiwom oraz ponownego przemyślenia przedwojennej koncepcji słowianoznawstwa zintegrowanego (Anna Engelking).

Swoistym punktem odniesienia dla obrad i dyskusji kularowych stało się pytanie o strategię, jaką należy przyjąć w sytuacji wieszczoności w kulturze ponowoczesnej końca, oznaczającego jakoby zerwanie z tradycyjną refleksją nad kulturą. Prelegenci omawiali aktualną sytuację sławistyki w ośrodkach badawczych na całym świecie, a także rozmawiali o poszukiwaniu nowych rozwiązań w obliczu „śmierci” filologii (Niemcy – Björn Hansen, Halle/Jena – Achim Rabus, Lipsk – Danuta Rytel-Schwarz/Wolfgang Schwarz, Belgia – Raymond Detrez, Barcelona – Bożena Zaboklicka, Białystok – Grażyna Charytoniuk-Michiej, USA – Bożena Nowicka-McLees). Poruszono również kwestię nowych kierunków studiów, jak eurolingwistyka czy studia regionalne (*area studies*) jako alternatyw dla klasycznie rozumianej sławistyki (Björn Hansen, Danuta Rytel-Schwarz/Wolfgang Schwarz, Michał Masłowski, Achim Rabus).

Korespondowały z tym głosy poświęcone instrumentalizacjom (o wielorakiej proveniencji i statusie społecznym) sławistycznych przedmiotów badań, np. różnych (polskich, rosyjskich) koncepcji Słowiańszczyzny jako wspólnoty (Sylwia Siedlecka) czy też strategii sławizacji historii narodowej w (czeskich) syntezach historycznych (Dorota Leśniewska). Na przykładzie (polskich) badań nad bułgarską mitologią narodową został podniesiony problem aktualnych interpretacji tradycji narodowej i ich użycie, funkcjonujących w środowisku naukowym (Raya Kuncheva).

Istotne miejsce zajął problem politycznego uwikłania sławistyki i sławistów; w odniesieniu do paleosławistyki w Bułgarii, Serbii i Macedonii mówił na ten temat Aleksander Naumow, na przykładzie kongresów sławistycznych poruszył tę kwestię Krzysztof Wrocławski, do instrumentalizacji badań nad dziedzictwem cyrylo-metodejskim odwoływała się Slavia Barlieva. Leszek Małczak przedstawił związki instytucji politycznych, kulturalnych, naukowych i dydaktycznych w stosunkach kulturalnych międzypaństwowych. Powracająca niemal w większości wystąpień kwestia politycznych implikacji sławistyki potwierdziła gotowość środowiska naukowego do przewartościowania dotychczasowych form refleksji nad historią własnej specjalizacji badawczej i jej zinstytucjonalizowanych form. W efekcie konferencja wpisała się w pewien sposób w strategię opisu pola nauki jako obszaru generowanego relacyjnie: „działalność naukowa powstaje w relacji między uregulowanymi dyspozycjami habitusu naukowego (...), a strukturalnymi przymusami narzucanymi przez to pole w danym momencie. Oznacza to, że ograniczenia epistemologiczne, te, które są wskazywane *ex post* w traktatach metodologicznych, objawiają się poprzez przymusy społeczne” (Bourdieu, 2009, s. 73).

W tym duchu można rozważać również dwugłós byłych dyrektorów Instytut Sławistyki PAN, Grażyny Szwat-Gyłybowej i Zbigniewa Grenia, którzy mówiąc o przeprowadzonej w 2004 i 2005 roku reformie organizacyjnej w jednostce, odsłoniли dwa wymiary społecznego funkcjonowania instytucji naukowej w ogóle. Z jednej strony została bowiem wskazana jej głęboka współzależność z polityką państwową, zarówno *stricte* naukową, jak i finansową, z drugiej – z wykraczającymi poza kwestie naukowe uwarunkowaniami macierzy dyscyplinarnej (Kuhn 1968). Pytanie o kondycję macierzy sławistycznej wskazało zaś na potrzebę rozpoczęcia poszukiwań nowej ożywczej analogii naturalizującej (Douglas, 2012).

Motywy przewijającym się podczas obrad była zanikająca popularność sławistyki i studiów sławistycznych, zwłaszcza w ośrodkach uniwersyteckich w Europie Zachodniej, co – zdaniem prelegentów i słuchaczy – ma związek ze zmianami w strukturach akademickich, zmianą sposobu finansowania nauki, ale również z przeobrażeniami wizerunkowymi krajów słowiańskich, wynikającymi z ich nowej sytuacji geopolitycznej po 1989 roku. Z drugiej jednak strony uczestnicy konferencji uznali, że w sensie badawczym sławistyka ma przed sobą wiele możliwości, m.in. o charakterze autotematycznym; w archiwach czeka na odkrycie i przebadanie wiele dokumentów dotyczących historii instytucji, które mogą być pomocne w rewaloryzacji zarówno genezy oraz dorobku specjalizacji badawczej, jak i pewnych aspektów historii nauki, niezwykle zawikłanej w państwach byłego bloku wschodniego. Dobitym, ale – w naszym odczuciu – słusznym było stwierdzenie, że mimo przesunięć paradygmatycznych, mimo zachwiania się (ożywczego, jak pokazała konferencja) zasad fundujących macierz dyscyplinarną, sam materiał badawczy sławistyki nie wyczerpuje się, ponieważ Słowiańszczyzna funkcjonuje w nowym otoczeniu społecznym i politycznym, a zmiany w obrębie języków i kultur słowiańskich dokonujące się pod wpływem czynników zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych są bardzo dynamiczne. Apokaliptyczna niekiedy wizja przyszłości może stać się doświadczeniem nie tyle terminalnym, co transgresyjnym, umożliwiającym osiągnięcie nowego układu znaczeń. Pomimo odczuwanego ogólnego kryzysu humanistyki, a może właśnie dzięki niemu, został wyraźnie podkreślony głęboki potencjał badań sławistycznych. Swoistym zaś potwierdzeniem aktywności środowiska była prezentacja wydawniczych nowości sławistycznych, m.in. z Bułgarii, Włoch i Rosji, ale również z Polski: Warszawy, Poznania i Krakowa. W konsekwencji jubileuszowy namysł nad przeszłością i przyszłością sławistyki miał optymistyczny charakter.

BIBLIOGRAFIA

- Bourdieu, P. (2009). *Rozum praktyczny. O teorii działania*. Tłum. J. Stryczyk. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Douglas, M. (2012). *Jak myślą instytucje*. Tłum. O. Siara. Warszawa: PWN.
- Kuhn, T. (1968). *Struktura rewolucji naukowych*. Tłum. H. Ostromecka. Warszawa: PWN.
- Malinowski, B. (1958). Naukowa teoria kultury. Tłum. H. Buczyńska. W: B. Malinowski, *Szkice z teorii kultury* (s. 33–144). Tłum. H. Buczyńska i in. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Niekonwencjonalne historie instytucji sławistycznych. (2014). *Wordpress.com*. <http://niekonwencjonalnehistorie.wordpress.com/>.

Niekonwencjonalne historie instytucji sławistycznych

Tekst stanowi krótkie sprawozdanie z międzynarodowej konferencji naukowej nt. „Niekonwencjonalne historie instytucji sławistycznych”, która zorganizowana została w Warszawie w dniach 23-25 października 2014 roku przez Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk, Fundację Sławistyczną i Polskie Towarzystwo Etnograficzne (Oddział w Warszawie).

Słowa kluczowe: sławistyka; historia; instytucje naukowe; konferencja

Unconventional (Hi)stories of Slavic Institutions

The text is a short account of the international interdisciplinary conference „Unconventional (hi)stories of Slavic institutions” which was organized by Institute of Slavic Studies of the Polish Academy of Sciences, Slavic Foundation and Polish Ethnological Society (Branch in Warsaw) and held in Warsaw on 23-25 October 2014.

Keywords: slavic studies; history; scientific institutions; conference